

Костянтин Марисюк

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і процесу
marysyuk@i.ua

V МІЖНАРОДНИЙ ТЮРЕМНИЙ КОНГРЕС 1895 р.: ОСНОВНІ ІДЕЇ ТА РІШЕННЯ

© Марисюк К., 2017

Проаналізовано питання, пов'язані з діяльністю V Міжнародного тюремного конгресу, який проходив у м. Парижі у 1895 р. Досліджено склад учасників останнього, основні ідеї, висловлені на ньому, та рішення, ухвалені у результаті його проведення. Окрему увагу звернено на питання запобігання злочинності неповнолітніх.

Ключові слова: покарання; конгрес; безпека; злочин; злочинець.

Константин Марисюк

V MEЖДУНАРОДНЫЙ ТЮРЕМНЫЙ КОНГРЕСС 1895 г.: ОСНОВНЫЕ ИДЕИ И РЕШЕНИЯ

Проанализировано вопросы, связанные с деятельностью V Международного тюремного конгресса, который проходил в г. Париже в 1895 г. Исследовано состав участников последнего, основные идеи, высказанные на нем, и основные решения, принятые в результате его проведения. Отдельное внимание обращено на вопросы предупреждения преступности несовершеннолетних.

Ключевые слова: наказание; конгресс; безопасность; преступление; обязанности; преступник.

Konstantin Marysyuk

Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University
Department of Criminal Law and Procedure
Sc. D., Prof.

FIFTH INTERNATIONAL PRISON CONGRESS OF 1895: THE BASIC IDEAS AND SOLUTIONS

The article is devoted to analysis of issues related to the activities of the fifth International prison congress held in Paris in 1895. Studied the composition of the final participants, the main ideas expressed therein and the decisions taken as a result of his conduct. Special attention is paid to the prevention of juvenile crime.

Key words: punishment; congress; safety; crime; criminal.

Постановка проблеми. В умовах соціально-економічних перетворень, побудови правової, демократичної держави перед кримінально-виконавчим правом постало нове завдання:

перетворення системи виконання покарань відповідно до реалій, що склалися; підвищення її відкритості; посилення охорони прав, свобод та законних інтересів засуджених; залучення до участі у їх виправленні органів державної влади, інших державних та громадських інституцій, а також окремих громадян. Особливого значення ці напрями розвитку кримінально-виконавчого права набули у зв'язку з інтеграцією України до Європейського Співтовариства. Дослідження спрямоване на вивчення одного з етапів міжнародної співпраці у галузі кримінальних покарань, а саме на питання, пов'язані з функціонуванням V Міжнародного тюремного конгресу 1895 р. та з найважливішими рішеннями, прийнятими на ньому.

Аналіз дослідження проблеми. До питань, пов'язаних з діяльністю та рішеннями V Міжнародного тюремного конгресу в м. Парижі, звертались доволі мало дослідників, передусім – учасників цієї події або ж науковців того часу. Що ж стосується сучасних науковців, то вони звертали увагу на рішення згаданого Конгресу побічно (наприклад, І. Богатирьов, Т. Денисова, А. Степанюк, Ю. Толстенко) або ж досліджували лише якісь вузькопрофільні питання (наприклад, Л. Беляєва, Н. Вуколова).

Незважаючи на наявність певної кількості публікацій із задекларованих у назві наукової статті питань, повною мірою проблеми досі не були предметом самостійних наукових розвідок вітчизняних науковців.

Мета статті. Усвідомлюючи, що в межах однієї короткої публікації з'ясувати усі проблемні питання з теми цієї наукової статті фактично неможливо, зосередимо увагу на найважливіших, на нашу думку, моментах, залишивши інші для подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. Другий етап міжнародного співробітництва держав з пенітенціарних проблем розпочався у 1872 р. з діяльності Першого міжнародного тюремного конгресу так званої другої серії та характеризувався участю в їх підготовці та проведенні офіційних представників низки держав, а також їх конструктивно-практичною спрямованістю. Загалом проведено дванадцять міжнародних тюремних конгресів другої серії, а саме: у Лондоні (1872 р.), у Стокгольмі (1878 р.), у Римі (1885 р.), у Петербурзі (1890 р.), у Парижі (1895 р.), у Брюсселі (1900 р.), у Будапешті (1905 р.), у Вашингтоні (1910 р.), у Лондоні (1925 р.), у Празі (1930 р.), у Берліні (1936 р.) та у Гаазі (1950 р.) [1, с. 246]. Звернемо увагу лише на один з них, а саме V Міжнародний тюремний конгрес 1895 р.

V Міжнародний тюремний конгрес відбувався влітку 1895 р. у м. Парижі. У його діяльності брали участь 808 осіб, серед яких 275 іноземців.

Особливістю Міжнародного тюремного конгресу 1895 р. було істотне розширення питань, винесених на його обговорення. Якщо до цього традиційним було виокремлення трьох тематичних секцій (кримінальне право, тюремно-адміністративні питання та питання попередження злочинів), то на Конгресі 1895 р. почала функціонувати ще й четверта секція, на якій обговорювались питання боротьби зі злочинністю неповнолітніх.

Ще однією особливістю можна вважати участь у засіданнях Конгресу багатьох жінок, чого не спостерігалось раніше. Цікаво, що переважно вони зосередили увагу саме на питаннях новоствореної четвертої секції.

Загалом на розгляд Конгресу було винесено 30 питань.

Серед питань, винесених на обговорення згаданого Конгресу, були питання про працю засуджених, оплату за неї, а також особливості організації праці різних категорій засуджених.

V Міжнародний тюремний конгрес 1895 р. прийняв резолюцію, у якій рекомендувалось замінити короткострокове позбавлення волі судовою доганою, якій надавали того самого значення, що й умовному ув'язненню.

Ще одним питанням було питання про доцільність одиничного ув'язнення. Серед іншого зазначалось, що його не слід застосовувати до неповнолітніх засуджених, тоді як воно може бути корисною і необхідною мірою для рецидивістів.

Зверталась увага й на питання заохочення, які можуть застосовуватись до засуджених, як матеріальні (поліпшення раціону харчування, збільшення суми коштів для витрат засуджених на

особисті потреби), так і моральні (можливість скорочення строку покарання). Так, один із учасників Конгресу Д. Дріль виступив з цілою доповіддю щодо питання так званих “тюремних нагород”. Серед іншого він зазначав: 1) найпершим засобом захисту суспільства від злочинців, які вже сформувались, є виправлення останніх, і цій меті мають слугувати тюрми; 2) для реалізації згаданої мети тюрма має прагнути “підняти мужність засуджених”, розвинути у них впевненість у власних силах, розвіяти негативні ідеї та пригнічений настрій, що порушують душевну рівновагу, і пробудити у них позитивні почуття і потяги, за можливості не застосовуючи до них покарання; 3) крім особистих нагород і заохочень, для всіх засуджених корисним буде у тюрмах організувати загальні розваги щонайменше раз на тиждень, дозволити засудженим вільно вибирати заняття відповідно до власних смаків і схильностей; 4) заохочення і нагороди завжди мають бути розраховані на зміцнення добрих, а не негативних або низьких, почуттів; 5) вибір останніх має здійснюватись на розсуд і розуміння директора тюрми або адміністративної ради під відповідним наглядом; 6) призначаючи нагороди, потрібно “залишатися у розумних межах”, не забуваючи про виправні завдання тюрми [2, с. 44].

Продовжуючи згадане вище питання, на Конгресі ставилось і питання щодо необхідності застосування дієвіших заходів для відшкодування потерпілим за спричинену злочинами шкоду [3].

Зверталась увага й на питання заходів стягнення, які можуть застосовуватись до засуджених. Так, рекомендувалось вказувати у тюремних статутах (регламентах) вичерпний перелік провин і стягнень, а також передбачати порядок їх накладення та застосування.

А ключовим питанням згаданого Конгресу можна вважати питання запобігання злочинності серед неповнолітніх, які умовно можна об'єднати у чотири групи: 1) про заходи попередження морального падіння дитини; 2) про типи притутків та колоній; 3) про введення справ у останніх (про школи, бібліотеки, фізичну працю, заохочення и покарання, дисципліну, оплату праці тощо); 4) про турботу про випущених з них дітей, поміщення в сім'ях, заходи, що запобігають розтраті особистих засобів і сприяють отриманню заробітку [4, с. 73–74].

Так, ще під час підготовки до нього було порушено ціле коло питань, які стосувались дітей та неповнолітніх, зокрема встановлення граничного віку, що дає право на пом'якшення кримінальної відповідальності, можливість передавання неповнолітніх під нагляд урядових органів замість батьківської влади, можливість створення замість одного загального типу виправних установ цілої низки різноманітних установ для утримання неповнолітніх засуджених різних категорій.

Учасники наголошували на важливій ролі ручної праці у вихованні неповнолітніх-правопорушників. Зверталась увага на необхідність правильної організації їх фізичних вправ, а також на доцільність фізичної праці останніх на свіжому повітрі.

V Міжнародний тюремний конгрес 1895 р. визнав, що незалежно від строку перебування в установах для неповнолітніх мають бути доступними школа та книги. Мета шкіл і бібліотек полягає у моральному покращенні засуджених та у їх навчанні. На ньому ж було висловлено чіткі рекомендації щодо складу книг у тюремних бібліотеках [4, с. 75].

Надзвичайно багато суперечок викликало питання визначення кола заходів, які можуть застосовуватись до неповнолітніх, а також правових підстав їх призначення. Як можливі варіанти пропонувалось винесення судового вироку й ув'язнення в установі, призначеній для відбування покарання, поміщення до особливого виправного закладу, передання до однієї з виховних установ, призначених для дітей, які взяті під опіку громадської влади [5, с. 60]. Уже згаданий вище Д. Дріль виступив з доповіддю на згадану тему, обґрунтовуючи, з-поміж іншого, й підвищення мінімального віку кримінальної відповідальності до 16 р., коли “лише починає відбуватись фізичне і психічне формування особи”. Також він вважав, що “справи неповнолітніх мають вирішуватись спеціальним судом, який має приймати рішення негласно і повинен складатись з представників судового відомства, опікунських установ та лікарського стану”.

На думку Д. Дріль, потрібно розрізняти неповнолітніх, які за характером важко піддаються виправленню, та неповнолітніх, які легше піддаються виправленню. Саме за цим принципом і потрібно створити для них два окремі типи виправних установ.

Для осіб, які досягли 16-річного віку, необхідним мало бути формування процедури спеціального провадження, щоб з'ясувати, чи досяг підсудний "повного душевного розвитку", чи ні [2, с. 43–44].

Варто зазначити, що згадана думка сприймалась не як єдино можлива. Так, з уст делегатів лунали пропозиції щодо дещо іншої структури виправних установ для неповнолітніх: 1) для малолітніх, які діяли без згоди, пропонувалось створювати корекційні притулки; 2) для неповнолітніх, які засуджені за вироками судів, – виправні колонії; 3) заклади для перевиховання тих, хто утримується у притулках, але зарекомендував себе негативно і не проявив ознак виправлення. Незважаючи на доволі активне обговорення згаданого питання, Конгрес так і не зміг дійти єдиної думки та сформулювати узгоджені й чіткі пропозиції [4, с. 75].

Достатньо важливим питанням було й те, хто і у якому порядку має здійснювати нагляд за неповнолітніми, які утримуються у виправних установах або перебувають під опікою органів громадського впливу, або безпритульними у разі розміщення їх у сім'ях приватних громадян, а також те, якою мірою можливе залучення до вирішення згаданих питань патронатних товариств [5, с. 61].

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що V Міжнародний тюремний конгрес 1895 р. відіграв надзвичайно важливу роль у становленні міжнародної співпраці у сфері виконання покарань, не лише врегулювавши великий перелік питань, а й заклавши суттєве підґрунтя для подальшої діяльності у цьому напрямі, особливо у частині запобігання злочинності неповнолітніх.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Толстенко Ю. *Генезис международного сотрудничества в пенитенциарной сфере* / Ю. Толстенко // *Закон и жизнь*. – 2013. – № 10. – Ч. 2. – С. 244–247. 2. Дмитрій Андреевич Дрилль, как ученый и общественный деятель / М. Ковалевский, Г. Гогель, М. Беклешов, П. Люблинский, Я. Щеглов. – С.-Пб.: Психо-Неврологический Институтъ, 1911. – 45 с. 3. Вуколова Н. *Анализ современных зарубежных практик возмещения морального вреда, причиненного преступлением* / Н. Вуколова // *Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление: журнал*. – 2015. – Февраль [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.journal-nio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=3323%3A-12&catid=99%3Afeb&Itemid 4. Беляева Л. *Международные пенитенциарные конгрессы и развитие учения о воспитании несовершеннолетних правонарушителей* / Л. Беляева // *Вестник Института: преступление, наказание, исправление: научно-практ. журнал*. – 2012. – № 17. – С. 69–81. 5. *V Международный тюремный конгресс в Париже* // *Журнал гражданского и уголовного права*. – 1893. – № 10. – С. 59–66.

REFERENCES

1. Tolstenko Ju. *Genesis mezhdunarodnogo sotrudnichestva v penitenciarnoj sfere* [The Genesis of international cooperation in penal field], *Zakon i zhizn'*, 2013, Vol. 10. p. 2. pp. 244–247. 2. **Dmitrij Andreevich Dril', kak uchenyj i obshhestvennyj dejatel'** [Dmitry Andreyevich Dril, as a scientist and public figure] / M. Kovalevskij, G. Gogel', M. Bekleshov, P. Ljublinskij, Ja. Shhegllov, Sankt-Peterburg, Psiho-Nevrologicheskij Institut Publ., 1911. 45 p. 3. Vukolova N. *Analiz sovremennyh zarubezhnyh praktik vozmeshhenija moral'nogo vreda, prichinennogo prestupleniem* [Analysis of modern foreign practice of compensation for moral harm caused by the crime], *Nauka i obrazovanie: hozjajstvo i jekonomika; predprinimatelstvo; pravo i upravlenie*, 2015, February. Available at: http://www.journal-nio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=3323%3A-12&catid=99%3Afeb&Itemid=143 (accessed 25.09.2016). 4. Beljaeva L. *Mezhdunarodnye penitenciarne kongressy i razvitie uchenija o vospitanii nesovershennoletnih pravonarushitelej* [International penitentiary congresses and the development of the doctrine about the education of juvenile offenders], *Vestnik instituta: prestuplenie, nakazanie, ispravlenie*, 2012, Vol. 17. pp. 69–81. 5. *V Mezhdunarodnyj tjuremnyj kongress v Parizhe* [Fifth International penitentiary congresses in Paris], *Zhurnal grazhdanskogo i ugolovnogogo prava*, 1893, Vol. 10. pp. 59–66.

Дата надходження: 28.05.2017 р.